

СУРЕТТІ ТЕХНИКАЛЫҚ МӘТІНДЕР АУДАРМАСЫНДАҒЫ МӘТІН МЕН СУРЕТ БАЙЛАНЫСЫНЫҢ РӨЛІ

Бердімұхамед А. А.¹

¹2 курс магистранты, мамандығы «М056- Аударма ісі»
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: berdimukhamed@gmail.com

Аңдатпа. Мақала техникалық мәтіндерді аударуда суреттердің ерекше орны мен туындайтын мәселелерге арналған. Мәтіннің мазмұнын түсіну мен оны аудару мәтін мен суреттің өзара байланысына тікелей тәуелді болғандықтан, бұл мақалада суретті техникалық мәтіндерді аудару барысындағы сурет пен мәтін байланысы зерттелген. Осы мақсатта талдау, салыстыру, жіктеу, сұхбаттасу, Choice Network Analysis әдістері қолданылған.

Тірек сөздер: техникалық аударма, суретті техникалық мәтін, визуалды ақпарат, вербалды ақпарат, мәтін-сурет байланысы

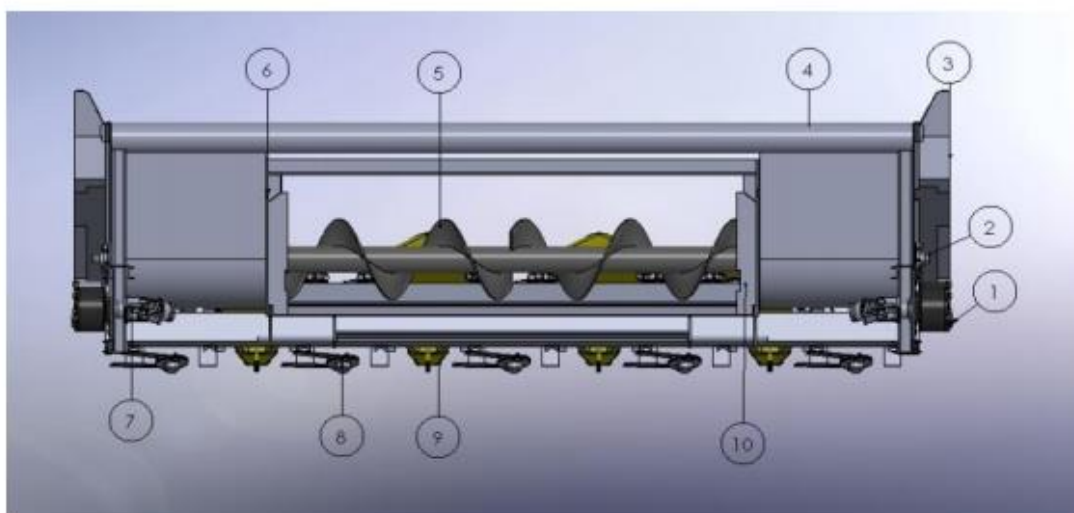
Бүгінгі таңда суреттер ғылыми және техникалық мәнмәтіндердің барлық деңгейлерінде негізгі немесе қосалқы ақпарат тасымалдаушысы ретінде танымал. Заман мен қоғам талабына сай ақпаратты аралас форматта жеткізу белең алууда. Ал бұл өзгерістер өз кезегінде аударма саласына да әсер етері сөзсіз. Суретті мәтіндер аудармасы кеңінен таралғанымен, мәтін мен сурет арасындағы байланыс осы күнге дейін жіті зерттелмеген. Көптеген зерттеулердің нәтижелері бойынша, суретті мәтіндерді оқығанда, сурет пен мәтінге бірдей мән берілетіндігі, визуалды және вербалды ақпараттың негізінде түсінік қалыптасатыны анықталған.

Техникалық аударма деп белгілі бір ғылыми салаға тән арнайы терминология кездесетін кез келген мәтін немесе мәтін түрінің аудармасын айтамыз [1, 32 б.]. Қолданылу мақсаты мен қажеттілігіне қарай, техникалық мәтіндерде сурет, кескін, сызбалар кездеседі. Аударма саласында суретті мәтіндер аудармасы жіті зерттелмегенімен, сурет пен мәтін арасындағы қарым-қатынасқа қатысты әртүрлі функционалдық жіктеулер [2, 3, 4, 5, 6, 7] бар. Бұл авторлардың пікірінше, суреттер - арнайы концепттерді тереңірек түсінуге мүмкіндік беретін декоративтік құрал. Бұл зерттеудің мақсаты – түпнұсқадағы суреттер мен мәтіннің аудармашыға және аударма шешімдеріне қалай әсер ететіндігін, суреттердің вербалды мәтіннің аударылуына ықпалын анықтау.

Зерттеу мақсатына жету үшін ең тиімді әдіс ретінде Кэмпбелдың Choice Network Analysis әдісі таңдалды. Бұл әдіс бойынша 10 аудармашының бір түпнұсқаға жасаған аудармалары салыстырылады. Ол үшін әр аудармашы қолданған аударма стратегиялар мен техникалары кестеге толтырылып, олардың өзара ұқсастықтары мен айырмашылықтары талданады. Зерттеу

деректері екі бөлімнен тұрады: біріншісі – түпнұсқаға (суретті техникалық мәтінге) жасалған он аудармашының аудармалары, екіншісі – аударма барысында аудармашылар үшін қиындық тудырған мәселелер, тиімді қолданылған аударма стратегиялары мен техникалары талқыланған аудармашылармен сұхбат. Зерттеу жұмысына қатысқан аудармашылар – Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің ғылыми-педагогикалық «аударма ісі» мамандығының 2-курс магистранттары. Түпнұсқа мәтін ретінде «ELIBOL Corn header maintenance and operator's manual» техникалық мәтіні, атап айтқанда ауылшарушылық техникасының пайдалану жөніндегі техникалық нұсқаулығының «Installation and parts features» бөлімі таңдалды [8]. Түпнұсқа мәтін 22 беттен тұратындықтан, біздің зерттеу мақсатымызға жетуге ықпалы көбірек саналған осы бөлімі ғана аудармашыларға аудармаға берілді. Түпнұсқа мәтін 325 сөзден және бір суреттен тұрады. Аударма ағылшын тілінен қазақ тіліне жүргізілді, аудармашыларға аударма үшін 15 күн мерзім берілді. Аударма аяқталған соң, аудармашылармен сұхбат жүргізілді.

Сурет пен мәтінде берілген ақпаратты бір-біріне қарама-қайшы ету мақсатында түпнұсқа мәтіннің екі бөлігіндегі ақпаратқа өзгертулер енгізілді: мәтінге сәйкес, «header side cage» құрылғының сол жақ бетінде «header spiral»-ға жалғасуы тиіс, ал сурет бойынша ол құрылғының оң жақ бүйірінде орналасқан; мәтінге сәйкес, «header connection axis» құрылғының төменгі жағында орналасуы тиіс, ал сурет бойынша ол құрылғының жоғарғы бетінде. Яғни, мәтін мен суреттегі сәйкессіздіктер әр аудармашының қай формат – сурет немесе мәтін негізінде аударғанын айқындауға жол береді.

1	Lateral movement transmission	5	Header spiral
2	Spiral movement bearing	6-10	Harvester connection points
3	Header side cage	7	Harvester movement connection (shaft)
4	Header connection axis	8-9	Roller and blade system

1. Құрылғының жұмыс істеу механизмі [8].

Аудармашылармен жүргізілген сұхбат барысында, түпнұсқа мәтіндегі суреттерге қатысты сұрақтар қойылмаса да, он аудармашының тоғызы мәтін мен сурет арасындағы қарама-қайшы ақпаратты сөз етті. Олардың пікірлерінше, бұл аударма процессіне жағымсыз жағынан әсер етеді. Бұл мәселені қозғамаған бір аудармашы аударманы бастамас бұрын суретке көз жүгірткенін, ал кейін аударманы тек мәтіннің негізінде жасағанын жасырмады. Зерттеу нәтижесінде, он аударманың алтауы сурет негізінде, төртеуі мәтін негізінде аударылғаны анықталды. Аудармашыларда суреттегі ақпаратқа қатысты туындаған қиындықтар болғандықтан, түпнұсқа мәтіндегі суреттің аударма барысына әсері орасан екенін іркілместен айта аламыз.

Зерттеудің қорытындысы көрсеткендей, суретті техникалық мәтіндер аудармасы ерекше назар аударуды қажет етеді. Ең негізгісі – аударма алдындағы анализ барысында (pre-translation analysis) мәтінде берілген суреттерді зерттеу. Бұл олардың мағынасы мен функциясын анықтауға мүмкіндік береді. Техникалық контексттерді аудару кезінде суреттерді анализдеудің бірінші қадамы – сызба немесе суреттің мағынасын, семантикасын талдау, содан соң берілген мәтіндегі рөлін, яғни прагматикасын түсіну. Сурет пен мәтін байланысын анықтауға көмек беретін негізгі сұрақтар төмендегідей болуы тиіс:

- Суреттің мақсаты қандай?
- Суретте мәтіннің қай бөлігіне қатысты ақпарат берілген?

- Сурет мәтінге тәуелді ме, әлде мәтін суретке тәуелді ме?

Суреттерді морфологиялық немесе функционалдық жақтарынан жіктеуге болады. Морфологиялық жіктеу кезінде суреттердің сыртқы сипаттамаларын басты назарға ала отырып, негізгі қасиеттерімен түсіндіріледі. Бұл концептті денотация ұғымымен ұштастыруға болады. Денотация суреттің дәлме-дәл мәнін білдірсе, коннотация онда берілген ақпарат немесе сезімге негізделеді. Ал суретті техникалық мәтіндерді аударғанда, олардың коннотативті сипаттарына қарап, мәтіндегі функционалдық рөлдерін анықтауға ден қойған жөн. Суреттер семантикасы мен прагматикасын ескермей, сапалы аударма жасау мүмкін емес. Суреттің мәтіндегі семантикалық мағынасын талдау дегеніміз – суреттегі ақпаратты түсіне білу, біздің өмірлік тәжірибеміз оның мағынасы туралы не айтатынын және бұл суреттің біздің дүниетанымымызға әсерін айқындау.

Демек, суретті техникалық аударманы жоғарғы деңгейде жүзеге асыру үшін онда берілген суретті «оқу» қажет. Болашақ аудармашыларды даярлау барысында оларды Marsh пен White [9] ұсынған суреттер классификациясымен таныстыру маңызды. Бұл классификация бойынша, суреттер үш топқа жіктеледі:

1. Мәтінге қатысы жоқ суреттер (декоративті мақсаттағы);
2. Мәтінмен тығыз байланысты суреттер;
3. Мәтіннен тыс маңызды ақпаратқа ие суреттер.

A Functions expressing little relation to the text	B Functions expressing close relation to the text	C Functions that go beyond the text
<i>A1 Decorate</i>	<i>B1 Reiterate</i>	<i>C1 Interpret</i>
A1.1 Change pace	B1.1 Concretize	C1.1 Emphasize
A1.2 Match style	B1.1.1 Sample	C1.2 Document
<i>A2 Elicit emotion</i>	B1.1.1.1 Author/Source	<i>C2 Develop</i>
A2.1 Alienate	B1.2 Humanize	C2.1 Compare
A2.2 Express poetically	B1.3 Common referent	C2.2 Contrast
<i>A3 Control</i>	B1.4 Describe	<i>C3 Transform</i>
A3.1 Engage	B1.5 Graph	C3.1 Alternate progress
A3.2 Motivate	B1.6 Exemplify	C3.2 Model
	B1.7 Translate	C3.2.1 Model cognitive process
	<i>B2 Organize</i>	C3.2.2 Model physical process
	B2.1 Isolate	C3.3 Inspire
	B2.2 Contain	
	B2.3 Locate	
	B2.4 Induce perspective	
	<i>B3 Relate</i>	
	B3.1 Compare	
	B3.2 Contrast	
	B3.3 Parallel	
	<i>B4 Condense</i>	
	B4.1 Concentrate	
	B4.2 Compact	
	<i>B5 Explain</i>	
	B5.1 Define	
	B5.2 Complement	

2. Суреттердің мәтінде атқаратын функциялары [9, 653 б.]

Сурет пен мәтін байланысын анықтау «сурет мәтіндік тұжырымды растай ма, ондағы ақпаратты жинақтай ма немесе түсіндірмелік құрал ретінде қолданылып тұр ма?» деген сұраққа жауап іздеу болып табылады.

Мақалада талданған зерттеу жұмысы суреттердің техникалық мәтіндердегі маңызын және оларды жіті зерттеуге назар аударудың қажеттілігін айқындауда. Жүргізілген зерттеуде суретті техникалық мәтіндерді аудару барысында суреттердің вербалды мәтіннің аударылуына тигізетін ықпалы талданды. Нәтижесінде суреттер вербалды элементтердің мағынасын анықтап, толықтырып, өзгерте де алатындығы дәлелденді. Мысалы, визуалды ақпарат вербалды ақпаратты айқындай түсе, оны қабылдауды жеңілдетеді. Дегенмен визуалды және вербалды ақпарат бір бірімен сәйкестенбей, бір бірін толықтыра түспей, керісінше қарама-қайшы болғаны аударманың дәл болуын жоққа шығарып, зор нұқсан келтіреді. Себебі мәтіндегі визуалды ақпарат вербалды ақпаратты көрнекілік арқылы түсіндіру үшін қолданылады, олар аудармашының назарында болып, мұқият қарауын талап етеді. Аударма барысындағы қандай да болса олқылық суретті техникалық мәтін түпнұсқасының мазмұнына сай болмауына әкелуін ескеру керек. Яғни болашақ аудармашыларға суреттердің мағынасын әртүрлі қырынан ашуды үйрету аударма сапасын жақсартуға көмектеспек. Сондықтан аударма саласының дамуы үшін суретті мәтіндер аудармасын зерттеуді қолға алу қажет.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Franco Aixelá, Javier. The Study of Technical and Scientific Translation: An Examination of its Historical Development. – *Jostrans* 1, 2004. – 32 p.
- [2] Duchastel, P. & Waller, R. Pictorial Illustration in Instructional Texts. *Educational Technology*, 19(11), 1979 – 20-25 p. (Retrieved March 25, 2021 from <https://www.learntechlib.org/p/164063/>)
- [3] Carney, Russell & Levin, Joel. Pictorial Illustrations Still Improve Students' Learning from Text, 14 (10), 1981. – 286 p.
- [4] Levie, W. H., & Lentz, R. Effects of text illustrations: A review of research. *Educational Communication & Technology Journal*, 1982. – 101-108 p.
- [5] Alesandrini, K.L. Pictures and adult learning. *Instr Sci* 13, 1984. – 63-67 p.
- [6] Park, O. C., & Hopkins, R. Instructional conditions for using dynamic visual displays: A review. *Instructional Science*, 21, 1993. – 427-449 p.
- [7] ELIBOL Corn Header maintenance and operator's manual. Retrieved January 14, 2021 from www.elibollar.com.tr
- [8] Prieto Velasco, Juan Antonio. Depicting specialized language: in search of a grammar of illustrations for scientific and technical texts. *Current Issues in Language Studies* 1, 2008. – 41 p.
- [9] Marsh, Emily and Marilyn White. A taxonomy of relationships between Images and text. *Journal of Documentation* 59 (6), 2003. – 647-672 p.

REFERENCES

- [1] Franco Aixelá, Javier. The Study of Technical and Scientific Translation: An Examination of its Historical Development. – *Jostrans* 1, 2004. – 32 p.
- [2] Duchastel, P. & Waller, R. Pictorial Illustration in Instructional Texts. *Educational Technology*, 19(11), 1979 – 20-25 p. (Retrieved March 25, 2021 from <https://www.learntechlib.org/p/164063/>)
- [3] Carney, Russell & Levin, Joel. Pictorial Illustrations Still Improve Students' Learning from Text, 14 (10), 1981. – 286 p.

- [4] Levie, W. H., & Lentz, R. Effects of text illustrations: A review of research. *Educational Communication & Technology Journal*, 1982. – 101-108 p.
- [5] Alesandrini, K.L. Pictures and adult learning. *Instr Sci* 13, 1984. – 63-67 p.
- [6] Park, O. C., & Hopkins, R. Instructional conditions for using dynamic visual displays: A review. *Instructional Science*, 21, 1993. – 427-449 p.
- [7] ELIBOL Corn Header maintenance and operator's manual. Retrieved January 14, 2021 from www.elibollar.com.tr
- [8] Prieto Velasco, Juan Antonio. Depicting specialized language: in search of a grammar of illustrations for scientific and technical texts. *Current Issues in Language Studies* 1, 2008. – 41 p.
- [9] Marsh, Emily and Marilyn White. A taxonomy of relationships between Images and text. *Journal of Documentation* 59 (6), 2003. – 647-672 p.

РОЛЬ СВЯЗИ МЕЖДУ ТЕКСТОМ И ИЛЛЮСТРАЦИЯМИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ИЛЛЮСТРИРОВАННЫХ ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ

Бердімұхамед А. А.¹

¹магистрант 2 к., специальность «БМ056 – Переводческое дело»,
КазУМОиМЯ им.Абылай хана,
Алматы, Қазақстан
e-mail: berdimukhamed@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена проблеме перевода иллюстрированных технических текстов. Так как понимание текста и его перевод зависят от связи между текстом и иллюстрациями, в данной статье рассматривается важность внимания к иллюстрациям, умения соотносить визуальную информацию с вербальной при переводе. С этой целью были использованы следующие методы исследования: анализ, сравнение, классификация, Choice Network Analysis, интервьюирование.

Ключевые слова: технический перевод, иллюстрированный технический текст, визуальная информация, вербальная информация, связь между текстом и иллюстрацией

THE ROLE OF WORD-IMAGE INTERACTION IN ILLUSTRATED TECHNICAL TEXTS

Berdimukhamed A. A.¹

¹2nd year Master's student «M 056 – Translation Studies»,
Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan
e-mail: berdimukhamed@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the problem of translation of illustrated technical texts. Since the understanding of the text and its translation depend on the relationship between the text and the illustrations, this article discusses the importance of attention to the illustrations, the ability to relate them to the content of the text when translating. For this purpose, the following research methods were used: analysis, comparison, classification, Choice Network Analysis, interviewing.

Key words: technical translation, an illustrated technical text, visual information, verbal information, word-image interaction

Статья поступила 18.02.21
